

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ВРЕМЯ

КЕНГЕШ

Ара шахарыбызда солуу зоналаны тапландырыу - магъаналы борчду

КъМР-ни Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Юрий Коков тюнене Нальчик шахарны администрациясыны къуллукъчулары бла кенгеш бардыргъанды. Анда республиканы ара шахарында культура эм солуу паркны тапландырыуны проекти сюзюлгенди эмда Къабарты орамда къурулуш ишле не халда болгъанларына къаралгъанды.

Тюбешину башлардан алгъа уа Юрий Коков паркны таматасы Хочуланы Алий бла бирге бир-бир аттракционланы болумлары бла шагъырейленгенди. Ол айтханына кере, арт жыллада паркда 16 жангы аттракцион салыннганды, алай эски болгъанла, ишлерге жарагъан болжаллары башала тургъанла да бардыла. Юрий Коков адамланы къоркъуусулукъларын жалчытуу баш борч болгъанын чертгенди. «Паркыбыз бек айбатды, мында ариулукъгъа сейир этерчады. Алай бу эски аттракционла уа аны халын бузадыла», - дегенди ол.

Ызы бла паркда жайылгъан чатырда кенгеш бардырылгъанды. Анга туризм эм курортла жаны бла министр Сергей Шагин, Нальчикни мэри Мухамед Кодзоков, аны орунбасарлары Жанатайлы Салим, Ирина Кауфова, архитекторла къатышхандыла.

Биринчиден, солуу паркда барды-

къатышханлагъа кёргозтгендиле.

Юрий Коков аланы тинтгенден сора солуу зонада объекте бир ызда къура-лыргъа кереклисин чертгенди. «Къо-ланлыкъны, керексиз тюрсюнлюкню болдурмазгъа къорешигиз», - дегенди. Ол анга кёргозтген макетле сейир болгъанларын чертгенди, алай солуу паркны жангыртууны концепциясы алыкъа тийишлисича жарашдырылмагъанын айтханды.

Дагъыда паркда жерлени, объектлени да инвентаризациясын бардырыргъа, арендагъа берилгенлени тохташды-рыргъа кереклисин да чертгенди. Коков солуу паркны проектин а 15-чи декабрьге дери битеу жууаллы органла бла келиш-дирип, анга кёргозторге бююргъанды.

Ол республикада айтат жерле кеп болгъанларын, аланы тийишлисича хай-ырларыгъа кереклисин белгилегенди. Солуу зонаны къурагъанда уа, канат жоланы, зоопаркны, шахар кёллени да анга къошаргъа тийишли болгъанын чертгенди.

Ызы бла Къабарты орамда къурулуш-ла не халда болгъанларын сюзгендиле.

Мухамед Кодзоковну билдиргенине кере, инженер инфраструктураны тапландырыу ишле бошалгъандыла. Ол санда суу, газ быргъыла алышынды-рылгъандыла, токъызла салыннгандыла.

Келир ыйыкъдан а адамла солуучу зонагъа жолну туюю бла ётерча жер къуаргъа тийишлиди. Аны проектин да кёргозтгендиле. Юрий Коков машинала турурча жерле да къуаргъа кереклисин айтханды. «Бу манга кёргозтген сурат-лада стоякда 20 машинагъа барды жер. Алай бери 100 транспорт келсе уа, къайры сыйынырыкъдыла», - дегенди.

Юрий Александровичге жер туююнде жаяу жолда салынырыкъ плиткаланы кёргозтюп, аладан бюсюрегенин сайларын тилегенди-ле. Республиканы онуючусу, алагъа къарап, учузларын сайламазгъа чакъыргъанды. «Жыл сайын ремонт этип тургъандан эсе, качеству продукцияны хайырланыгъыз», - дегенди ол.

Жыйылгъанда башала да сёлеш-гендиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Мотопробег

«Жюз жыл мынган алгъа, бюгюн да Кавказ бла Россей бирге болгъанлай къаладыла»

Тюнене КъМР-ни Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Юрий Коков «Кечеги бёрюле» деген регионла аралы жамауат организацияны башчысы Александр Залдостанов бла тюбешгенди. Битеу дуняда да белгили мотоклубну таматасы «Дикая дивизия» деген мотопробег не мурад бла къурагъаныны юсюн-ден айтханды.

КъМР-ни онуючусу бу акциягъа тухучулукъ этгенин билдирип, Александр Залдостановну Россейни халкъларыны бирликлерин кучлеуге салгъан къыйынына ахшы багъа бичгенди. «Сизни къыралыбызны патриотунча таныйбыз. Кавказлы атлы дивизия къурагъаныны кюнюне аталгъан мотопробег жюз жыл мындан алгъа, бюгюн да Россей бла Кавказ бирге болгъанларына шагъатлыкъ этеди», - дегенди ол.

Мотопробегге жюз адам къатышады. Ол Север Кавказны республикаларыны ара шахарларында бардырыла. Нальчикде уа къонакъла «Дикая дивизиягъа» жораланган кёрмоч бла шагъырейленгендиле.

КъМР-ни Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтургъанын пресс-службасы.

ДАТА

Ийнанычулукъну бла чыдамлылыкъны юлгюсю

Татарлы поэт Муса Джалиль (Джалилов) Мустафовични (1906 - 1944 жылла) жашау жолу къыска болгъанды. Уллу Ата журт урушну кезиунде, ауур жаралы болуп, тюрге тошоп, жашау ажымлы юзюлгенди.

Анда да поэт жазгъанын къоймагъанды, аны «Моабит дестери» деген назму жыйымдыгы кенг белгиледи. Ол, адамны бююлмеген кюнчюню, жигитлигини, кишилигини юсюнден айтты, анга, гимн кибик, махтау береди.

1957 жылда Джалильге бу назмулары кюнчю Ленин атлы премия берилгенди (ёлгенден сора). Андан бир жыл алгъа уа Совет Союзну Жигити деген ат да аталгъанды.

Татарлы жазыучуну Малкъарда да энчи кёредиле. Анга жораланган Туфан Миннуллинни «Жигитликни жыр» деген пьеса (малкъар тилге Бабаланы Ибрагим кёнчюргенди) бизни сахнада салыннганды. Анда баш жигитни ролон ойнагъан Россей Федерацияны сыйлы артисти Багынанлы Зарифге «малкъарлы Муса» окуна дегендиле халкъда.

Къулилланы Къайсыны Муса Джалильни юсюнден статьясы да белгиледи. Малкъарлы Прометей, татарлы жигитге болмагъанча уллу хурмет этгенин билдирип, зинданда назмуларын къаны бла жазгъанын чертгенди.

Муса Джалильге аталгъан материалланы 4-чю-5-чи бетледе окугъуз.

рыргъа белгиленген жангыртуу ишле сюзюлгендиле. Хочуланы Алийни айтханына кере, паркда тюрлю-тюрлю солуу зонала къуаргъа белгиленеди. Сёз ючюн, тёртюнчю кёлню тийресинде этнография шахарчыкъ жарашдырыллыкъды. Ол 7 гектар жерни алыкъды. Анда тауланлы, къабартылыланы эмда орусунланы культураларыны, адет-тёрелерини энчиликлерин

кёргозтген жерле боллукъдула.

Долинскде Кануков орамдан башлап Ногмов орамгъа дери да энчи солуу зона боллукъду. Анга кере уа, Нальчик черекни, паркда болгъан кёллени да жагъаларын тапландырып, Набережный къуаргъа белгиленеди. Аны узунлугъу 3,5 километр боллукъду. Былайда боллукъ солуу жерлени макетлерин хазырлап, аланы да жыйылгъу

ТЕЛЕМАРАФОН

Жамауат бир акъыллы болса, муратла толмай къаллык туююлдуле

Ёксюз эм къарар адамлары болмай къалгъан сабийлеге болушур ючюн, «Муратла толадыла» деген ат бла бардырылгъан телемарафон Нальчикде быйыл бла экинчи кере болады. Аны башламчылары Къабарты-Малкъарны къырал телерадиоканалыды, Нальчик шахар округну жер-жерли администрациясыды. Марафон КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны болушлугу бла бардырылады.

Бу проект «1 КБР» телеканалны журналисти Фатима Магомедованыкъы болгъанын да белгилемей жарамаз. Ол айтханга кёре, жыйыллык ахчаны, алгын белгиленгенича, алты юйюрге угъай, сегизсине берилликди. Ол юйюрге да келип тура эдиле. Аланы асламысыны сабийлери

саусуладыла. Алагъа багъар ючюн, кеп ахча керекди.

«Бу проект жашауда бардырылгъан эки жылны ичинде биз кеплеге болушханбыз. Республиканы Саулукъ сакълау, Уруну эм социальный айнытуу министрстволары бизге уллу себеплик этедиле. Биринчи кюнледе уа бизни чакъыруубузга Юг-Медиа компания, прайм-тайм реклама агентство болушлукъга келген эди, дегенди Фатима. Ол дагъыда Бахсан, Элбрус, Терк районланы башчыларына да, жолну узакълыгына къарамай, бери келгенлери ючюн ыспас этгенди.

Сагъат бешге «Восток» кино-театрны аллында иги кесек адам жыйылгъан эди. Алагъа къарал, къарысузлагъа болушханла кеп болгъанларына къуанырчады.

Аны юсюнден марафонну ачханладан бири – КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны таматасыны къуллугун толтургъан Владимир Битоков чертип айтханды: «Бу бек огъурлу эм керекли жумушду. Аны къурагъанлагъа бек уллу ыспас этеме», - деп Башчыны администрациясыны атындан конверт бла ахчаны энчи орунга атханды.

Нальчик шахар округну администрациясыны таматасы Мухаммед Кодзоков, Къабарты-Малкъар ВТК-ны директору Аслан Карданов, ыспас сёзлерин айтып, ахча да берип, башхаланы да огъурлу ишле этерге чакъыр-гъандыла.

Шахар администрацияны бёлюмюню таматасы Шауаланы Ольга уа бу марафон бардырыл-

гъанлы иги кесек сабийни ёксюзле тургъан юйден юйюрге алгъанларын эмда шёндю анда жыйырма беш балачыкъ къалгъанын айтханды.

Ол кюн саулукъ сакълауны министри Ирма Шетова, профсоюз организацияланы биригуюню председатели Фатима Амшокова, «Вестер-Гипер» сатыу-алыу арада ишлегенле, МЧС-де къуллукъ этгенле, МВД-ны Краснодарда университетни Нальчикде филиалыны, Белгород университетни бизде филиалыны, УФС-ни эмда кеп башха ведомстволаны бла учрежденияланы келечиле-

ри, энчи адамла да, аны къой, сабийле окъуна да кеслерини юлюшлерин бу огъурлу ишге къошхандыла.

Марафон юч сагъатдан артыкъ заманын баргъанды, ма ол кезуно ичинде Текуланы Амур, Жашулану Башир, Лилу, Адисса, Али Ташло, Холамханланы Къайсын, Гергюкъланы Халимат, Аслан Лиев, Тимур Лосанов, Азамат Цавкилов эм республиканы башха белгили жырчылары бла артистлери жыйылгъанланы эрикдирмей турдула.

Бу жандауурлукъ ишни телевидение тюзюнлей эфирде кёргозгенди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

АКЦИЯ

Севастопольдан - Нальчикке

17-чи августдан 23-чюсюне дери, «Дикая дивизияны 100-жыллыгына аталып, Битуроссей мотопробег бардырылады. Ол жигит шахар Севастопольдан башланганды, тюнене уа «Кечеге бёрюле» деген атны жюрютген байкерле республикагъа келгендиле. Алагъа Тамбукан кёлню жагъасында КъМР-ни спорт

министри Аслан Афаунов, республикада ДОСААФ-ны бёлюмюню таматасы Юрий Ашинов, Нальчикде «Горцы» деген байкер клубну членлери, зольскечиле да той-ююн, боза эм туз-гыржын бла тюбегендиле. Алайда бир кесек ауулангандан сора ала, эки тизгин болуп, Нальчикни Абхазия майданына жетгендиле.

Мында ала кеслерини къоллары бла ишлеген тюрлю-тюрлю техниканы кёрмючюн къурагъандыла. Аланы КъМР-ни Правительствосуну Председателини орунбасары Руслан Фиров алгъышлагъанды. Къонакълагъа республиканы белгили жырчылары бла той-ююн коллективлери къурагъан сейирлик концерт программа

Руслан Фиров алгъышлайды.

Россейни байкерлерини клубуну президенти Александр Залдостанов («Хирург») алагъа Къабарты-Малкъарны жеринде жарыкъ тюбегенлери ючюн ыспас этгенди. «Севастополь бла Кърым, Украинадан айырылып, Россейге къайтыр-гъа умут этгенде, Кавказ бизге биринчилени араларында болуп болушлукъ этгенин биз уста билебиз.

Ма жюз жыл мындан алгъа да алай болгъанды. «Къабартылы полк» орус аскерле бла бирге азатлык ючюн къан төкгенди. Сизге дери биз Россейни кеп шахарларында болгъанбыз.

Ол санда Москвада, Санкт-Петербургда, Дондагы Ростовда, Коломнада, Къарачай-Черкесде, Пятигорскде. Энди жолубуз а Магасхады. Бизни муратыбыз ол алгын урушу жигитлерин эсге тюшюрюу бла мамырлык къалай багъалы болгъанын кёргозтюргеди», - дегенди ол.

Бу тюбешиу унутулмаз ючюн а, дивизияны жюзжыллыгына аталгъан мермер къанга жарашдырылганды. Аны Александр Залдостанов «Абхазия» майданда Руслан Фировха тутдурганды. Ол анга Къабарты-Малкъарны топурагы бла темир орун бергенди.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

ЮЙРЕТИУ

Сейирлик эмда хайырлы дерсле

Къабарты-Малкъарны Муслиманларыны дин управлениясы башха-башха конфессияланы эм миллетлени жаш тѳлюсюно араларында анылашыныулукъну эмда бир бирге хурмет этиуно юйретиу жаны бла жумушланы дайым да бардыргъанлай турады. Кѳп болмай Минги тауну этегинде «Элбрус» пансионатда «Согласие» деген сабий лагерь къуралгъанды. Ол «Просвещение молодѳжи - противодействие от экстремизма» деген социальный проектни чеклеринде бардырылгъанды. Анга республиканы кѳп райондан келечиле къатышхандыла.

Лагерьде жаш тѳлюню юретиу жаны бла жангы амал сыналгъанды. Анга билим беруу - профилактика технологияла, бир бирге хурмет

этиуге юйретиу дерсле эм башха мероприятаяла киределе. Аны кезиуонде тюрлю-тюрлю тренингле, саулукуно кючлендириу, билим беруу дерсле,

тюбешиуле эм экскурсияла да къуралгъандыла.

**ХАДЖИЛАНЫ Жамал,
ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.**

Мадарлыгыкъ

Тюрлю-тюрлю онгланы сингдире

КъМР-ни Билим беруу, илму эмда жаш тѳлюню ишлери жаны бла министерствосу РФ-ни Президенти Владимир Путинни май указларын артыкъда тынгылы толтура баргъан ведомстволаны санындады. Кес республиканы шѳндюю оюучусу Юрий Коков да чертген эди кенгешледен биринде.

Указда билим беруу жаны бла салынган магъаналы борчладан бири -2016 жылгъа 3-7-жыллыкъ балачыкъланы сабий садла бла 100 процентге жалчытыу. «07.Образование» регион информатция системаны шартларына кѳре, быйылны июнь айына бизни республикада школгъа дери билим берген учрежденилагъа 43 947 сабий жюрюйдю. Кеслерини кезиулерин сакълагъанла уа 9039 боладыла.

Президентни оюун толтуруу ючюн, тюрлю-тюрлю мадарла этиледе. Аладан бир къауумун билим беруу, илму эмда жаш тѳлюню ишлери жаны бла министр Нина Емузова кенгешде тура этген эди. Сабий садла бла 100 процентге жалчытыу ючюн, эки амалны хайырланьыргъа белги

ленеди. Аладан бири школгъа дери билим берууно муниципал системасын айнаытыу.

Ол не магъананы тутады? Ишлеп тургъан тийишли учрежденияланы мекамларын жангыртхандан эмда тынгылы ремонт этгенден сора гитчелени группаларын къошакъ халда ачаргъа. Алгъынны сабий садланы башха жумушлагъа берилген мекамларын бу системагъа къайтарыргъа эмда школлада бош жерлени сабийлени группаларына берирге.

Былтыр алай бла 3340 жер къуралгъанды. Быйыл а Урван, Терк эм Чегем районлада 667 сабийге орун ачылгъанды. Экинчи амал а - энчи иелени бла къыралны араларында бирге ишлеуно хайырланьыу. Быйыл Яныкойда 55 жери болгъан энчи иели сабий сад ачаргъа белгиленеди. Прохладный шахарда да аллай учрежденианы мекамы ишлене турады. Андан сора да, «жол картагъа» тийишлиликде школгъа дери билим берген жети учрежденианы ишлеуу бла къошакъ халда 3175 орун ачаргъа план барды. Ол санда Нальчиде - 200, Нарткъа-

лада - 200, Прохладныйде - 200, Каменномостда - 140, Жемталада - 140, Огъары Курпда - 100, Бабугентде 40 жер.

Ол объекте быйылны ахырына хайырланьылыргъа берилликде. Аны бла да къалмай, Кишпекде - 140, Майский шахарда 80 жерге сабий садланы къурулушлары башланьырыкъдыла.

Министр айтханга кѳре, 2014 жылда апрельде-майда муниципал районланы бла шахар округланы жер-жерли администрациялары бла бирге билим беруу учрежденияла тинтилгенди, алада сабийлеге группала ачар онгла болгъанларына бла къалгъанларына къаралгъанды. Алай бла 45 учрежденианы мурдорунда сабий садха деп къошакъ халда 2155 жер къурагъа боллугъу белгиленгенди.

Алайды да, битеу ол этилинген мадарла школгъа дери жыл сандагы сабийлеге къошакъ халда бек аздан 3824 жер ачаргъа эмда алай бла 3-7-жыллыкъланы школгъа дери билим беруу бла 98,5 процентге жалчытыргъа къолдан келикди.

ЮСОПЛАНЫ Галина.

Буйрукъ

Россейли паспортну - бир сагъатны ичинде

Келе тургъан жылдан башлап паспортну бек терк алыргъа боллукъду. Правительствоуно сайтында тыш къыраллагъа баргъанда керек боллукъ эм къыралны кесинде жюрютюлукъ паспортланы алыуно болжалларын азайтыргъа керекди, деп буюргъанды Дмитрий Медведев. Ол буйрукъ Федеральний миграция службагъа этилгенди. Айтылгъанына кѳре, Федеральний миграция служба норматив актлагъа эм кесини регламентлерине тюрленуениди жарашдырыргъа тийишлиди, ала къыралны ичинде хайырланьылыкъ паспортланы заявление берилгенден сора бир сагъатны ичинде къолугъызгъа тутдурургъа керекди.

Шѳндю уа ол процедура 10 кюнден тебиреп бир айгъа дери созулады. Ведомство 15-чи декабрьге дери Байламлыкъ коммуникацияланы министерствосу эм ФСБ бла бирге кесини предложенияларын жарашдыра турады. Документлени хазырларгъа эм берирге болжалны къысхартыугъа Севастопольда бардырылгъан сынау кѳллендиргенди.

Анда жангы технологияланы ише синдиргенлерини хайырындан паспортну заявление этилгенден сора бир сагъатны ичинде берип тургъандыла. Тыш къыраллагъа барыргъа эркинлик берген паспортну документлерин жарашдыруу да жегилленгенди. Сѳз ючюн, тыш

къыраллы паспортну алгъанда, анда шѳндюлеге дери анкетада болгъан урунууно тарыхыны юсюнден пункт кѳтериликди.

Алайды да, урунуу китапчыкъ керек боллукъ тюрлюлю. Андан сора да, Медведев Федеральний миграция службагъа тыш къыраллада хайырланьылыкъ паспортланы берууно болжалларын къысхартыгъыз деп буюргъанды. Къаллай бирге къысхартыргъа кереклиги айтмагъанды. Шѳндю тыш къыраллы паспорт, законда айтылгъанына кѳре, айны ичинде хазыр этиледи.

«Комсомольская правда» газетден кѳчюрюлгенди.

Шимал Кавказ
кюн сайын

Ростов областыда 55 минг къачхынчы барды Украинаны юг-восток жанында баргъан урушладан къоркъуп, Ростов областха 88,5 минг адам келгенди. Аладан 55,5 минги мында къалгъанды, ол санда 16,4 минг сабий, къалгъанлары Россейни башха регионларына атлангандыла. Ол шартланы Федерация Советни вице-спикери Евгений Бушмин эм регионну социальный жаны бла айнытыуно министри Елена Елисеева билдиргенди.

Аланы айтханларына кѳре, келгенлени асламысына Федеральний миграция службада регистрация этилмейди. Келгенден мындагы юйюрледе 47,4 минги жашайдыла, къалгъан 8 минг адам болжаллы халда пунктлада турадыла, дегенди аладан бири. Аны айтханына кѳре, аладан РФ-ни жеринде турургъа эркинлик статус жалаанда 5,2 минг адамгъа берилгенди. 1105 адам болжаллы халда турургъа эркинлик алгъанды, 3276 адам болжаллы халда турургъа эркинлик тилегенди, 808 адам граждандык беририн тилегенди. Аланы барысына да араларында официалыно жалаанда биреуге берилгенди къачхынчы деген статус.

Ингушетияда - полимер завод

Къарабулакъ шахарда къуралгъан полимер быргъыла эм тышлауучу материалла чыгарлыкъ завод биринчи продукциясын жылны ахырына дери берликди. Ингушетияны башчысыны пресс-службада ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине айтханларына кѳре, предприятияны контрактны багъасы 320 миллион сомду.

Къурулуш ишле башлангандан бери 190 миллион сом багъасы иш этилгенди. Андан сора да, оборудованьыгъа да 136 миллион сом кетерикди, дегенди пресс-службада. Завод толу кючу бла бир жылдан хайырланьылыргъа берилгенден сора жыл озуп ишлеп башларьыкъды. Аны юсюнден Юнус-Бек Евкурова болган кенгешде Ингушетияны къурулушуно министри эм Татарстанны ЗАО «Техкурулушуну» инвесторлары айтхандыла. Ала кюрешедиле Къазанда полимер быргъылыны чыгарыуу бла да.

Ингушетияны Къурулуш министерствосуну башчысы Бейѳл Оздов подрадиклеге производство журтну жерин 1,2 минг метрге жетдиригиз, дегенди. Аны айтханына кѳре, ол заводну кючюн жыл сайын 7 минг тоннаны орунуна 20 минг тонна продукция чыгарырга этерге эм 200 ишти жер къурагъа себеп боллукъду. «Андан сора да, объектни багъасы къабыл этилген программаны лимитлерини чеклеринден кѳп боллукъ тюрлюлю», дегенди Оздов.

Айырыу комиссияны председатели юйюню арбазына гранатны атхандыла

Абхазияны ара айырыу комиссиясыны председатели Ботал Табагуаны юйюню арбазында гранат атылганы теракта саналганды эм бузукъчу къауумда айырыула алында болумну катыландырырга кюрешедиле, дегенди ара айырыу комиссияда. Ара айырыу комиссияда не тюрлю бузукъчу ише да хорлатырыкъ тюрлюлю, мындан ары уа президентни айырыу ишлени бизни къыраллыбызны законна тийишлиликде къурамыкъ эм бардырыкъбыз, дегенди.

Ара айырыу комиссияны председатели юйюню арбазында гранат тонене эрттенликде атылганды. Билинмей къалгъан ким эсе да арбазгъа къол гранатны сызгъанды, ол атылганды, адам ачымагъанды. Гранат атылганы бла байламлы прокуратура уголовный ишни башлагъанды. Абхазияны МВД-сыны башчысыны къулугъуну болжаллы халда толтура турган Рауль Лолуа журналлыгеле айтханына кѳре, аны ведомствосу Ара айырыу комиссияны башчысын къоруулары охранны берууно юсюнден вѳрохса къарай турады.

Махачкъаладагы аэропорт самолѳтланы кече алыууга эм ашыруугъа чек салгъанды

Дагыстанны Махачкъаладагы «Уйташ» деген халкъла аралы аэропортунда жангыртуу ишле бардырылгъанлары бла байламлы кечеледе самолѳтланы къондуруугъа эм жолгъа ашыруугъа чек салынганды, деп билдиргенди ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине хауа портну оюучусу Тамерлан Буганов.

Республиканы промышленностуну, транспортуну эм энергетикасыны министерствосунда билдиргенлерине кѳре, шѳндю план жарашдыра турадыла. Анда айтылганына кѳре, пассажирле башха компаниялагъа жибериликди. «Андан сора да, пассажирлени темир жол бла эм автобуса бла ташыуно вѳросуна да къарай турбыз», дегенди ведомствода.

Ѳксюз сабийлеге бла кѳп балалы юйюрлеге - коттедж эл

Волгоград областыда ѳксюз сабийлеге бла кѳп сабийли юйюрлеге черекни жагъасында коттедж юйледен эл къурамыкъдыла. Анга деп районда 17 жер участка хазырлагъандыла, хар биринде 15-шер жери бла.

Жерле ариулукуллары бла бек сейирдиле - чапыраклы агъачла эм жаз башында суу басуучу биченликле - Иловили черек Доннга къошулгъан жерде, дегенди ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине районну башчысы Иван Гель. Адам къолу тиймеген табигыйаты бар эсе да, Колоце хурторда (мында башланьырыкъдыла къурулуш ишле да) битеу коммуникацияла - газ, электросеть, суу, асфальт бла тышланган жолла - бардыла. Кѳп сабийли юйюрлеге 60 коттеджи да мында ишлеп мурат барды. Шѳндю районда очердеде аллай категориялы 54 адам барды, аладан 34-ао жангы эки фатарлы коттеджледе жашарьыкъды.

Газ эм ток ызла бузулгъандыла

Ставропольде болган боран эм сакъ жауунала бир-бир элгеге заран тюрюргенди, деп билдиргенди крайда МЧС-ни баш управленясыны пресс-службада. Андроповск районну Каскадний элинде эки юйюню эм интернат школну башларын жел алып кетгенди, ЛЭП-ни электрожиллерин юзгенди. Янкюль, Кизанькъ элде эм Нижнеколоский хурторда 380 юйге электрокъон берилмей тургъанды, алада 1700 адам жашайды. Александровск районда Северное, Калиновка, Грушевское, Арзирск районда Серфавиковское элгеде да сезимли заран тюрюгенди.

ЛЭП-ни темир чыбыклары юзюлген жерледе районну электросетьлери бригадалары, экстренный службаны специалистлери ишлей турадыла. «Муниципалитетле тошген заранны къаллай бир болгъаны эсеплеп кюрешедиле», дегенди къутарыучула.

Къазауатта, фашист концлагерьде да Ата журтуна,

70 жыл мындан алгъа Моабит зинданда немисли малгъунла

Къалам къарындашыны сёзю

Бу жюрек сёзон Къайсын аксылман МГУ-да Муса Джалильни 60-жыллыгына жораланган уллу байрам тобешиуде айтханды. Статя кеси да аны «Так растет и дерево» деген жыйымдыгында бас-маланганды.

Бююнлюкде халатсыз назму жазгъанла, кеслери къурашдырып, тизгинлени тап рифма бла жасагъанла да аз туюлюдже. Жазычуланы бу жаны бла усталыкълары бийик болгъаны хакъды. Алай чынтты поэзияны кючю, къарыуу уа къуру ол биз башында сагъынган жорукълагъа таянып калмагъанын а биз иги билирге керекбиз.

Мени бююнлюк сёзюм поэти адамлыгына, кишиликке, жигитликке жораланады. Бусагъатда кесим да сеземе, ангылайма, болмагъанча къалай къыйын ишди МГУ-ча бийик окъуу юню профессорларыны, алимлерины, студентлерины алларында сёз айтхан.

сёзю барды Пушкинни. Ол тизгинлени бусагъатда хар мектепчи да биледи. Алай аланы жигит поэте жораланган бу ингирде эшитдирмей къоялмайма:

*И долго буду тем любезен я народу,
Что чувства добрые я лирой пробуждал,
Что в мой жестокий век восславил я свободу
И милость к падшим призывал.*

Жашауу, болмагъанча, бек сойген, деменгили лирик, анга неден да бек багъалы эди тишириу ариулукъ, чакъыр, таула, тенгиз, къар, жауун, кырдык, эрттенлик – бар жер жюзюнде къарамынги къаматхан ариулукъ – анга уллу къуанч эди, алай а кесини деменгили ишинде, хорламында

АДАМЛЫКЪ, КИШИЛИКЪ, ЗАКЪЙЛИКЪ

баш ышанга уа мен алгъаракъда юлгюге келтирген тизгинледеги оюму айтханды Пушкин...

Хау, халатсыз назму жазгъанла бююн бардыла. Былай айталгъан а: *Да ахыр жырымы жорекден Учурдум- мен жалдат аллында,* – ол бош эсде къалырча халатсыз назму жазгъан туюлюдже. Ол жанын халкъы ючюн къурман этерге хаппа-хазыр болган жигит кюрешчиди. Жалдат къанлы балтасын ёрге кёторген уахтыда, ёз жырын къурашдыралгъан – ол чынтты жигитлиги, ётюрлюгю болган чыгъармачыды. Ол кеси дагъыда жашауу жарыкъ, ёмюрлюк кючю битеу малхуния, жаним къарангылыкъны хорларыгына тошюнгенди. Муса Джалиль ёле тургъан уахтысында да ийнанганды Ата журтуну тюзлюгюне, аны хорларыгына да. Поэт жашаууға жораланган ёмюрлюк жырларын кесин башкесле ёлтюрмей къой-мазлыкъларын биле тургъанлай такъганды.

Ол назму тизгинле бош сёзле болуп къалмагъанлай, аланы къурашдыргъан чыгъармачыны солууу, къадары, жашауудла бююнлюкде да. Ёз халкъыны тюзлюгюне

уллу ийнануу бергенди Муса Джалильге аксыл, ётюрлюк, кишилик да. Тутмакъда фашистлеге къажу кюрешкен къаумуға да башчылыкълар ол этгенди. Ма алай бла чыныгады анда таукеллик, жигитлик да.

Болмагъанча бек къыйынды ёлюм къоркъулу къуру хорлапгъан. Муса Джалиль, чыгъармаларына кёре, кече арасында чынгыл къяны зрини бла баралгъан, уллу кишилиги болган инсанды. Ол кеси жигитлиги бла адамлай къалыргъа итингенлени барына да бююнлюгю. Ма алай жашайды жер юсюнде кишилик, жигитлик, чынтты адамлыкълар:

*Жашауум жыр болду - зынгырдап,
Жыр бол сен да, жетсенг, ажалым!..*

Кесини юсюнде алай айтыргъа эркиниги болган алай кёп поэт жокъду. Ол сёзлени айтырча Муса Джалиль болургъа керекди. Аныча, тюзлюк ючюн жашагъан, кишилиги, уллу жазыуу, къадары болган кюрешчи, чыгъармачы.

Гитче черекчик кемеле кёторалмаз. Муса Джалильни жигитликке битеу жашуу жолу жазырагъанды. Аллай адамланы жашуу сур, къыйын, бушуулу, гурушалык заманлада жаратады. Ала бек керекдиле анга. Жашуу кеси да аласъз къыйматын тас этеди. Аласъз онг жокъ адамгъа, ала юлгю хар инсанга. Аласъз не ариулукъ, не къуанч болмаз. Бу сёзлени тюзлюгюне шагъат этеди Муса Джалильни жашуу жолу да.

Ол Ата журтуну жаулары, жалдатлары бла адамлыкълар, тюзлюк, азатлыкълар, поэзия ючюн кюрешге къурман этгенди ёз жанын.

Хау, ала поэзияны да жауларыдыла. Нек дегенде поэзия къалыуаладан бери огурулукугъа, жарыкълыкъларга негерлик этгенлей келеди. Поэзия, ол къайсы тилде да жазылсын, къайсы кёк туюбюнде да эшитилсин, аны ёню, ол тюнене, бююн, тамбла да фашизмге къажууду.

Фашистле да кёрюк болмагъандыла поэзияны. Дантеден Лоркагъа дериде поэзияны къанлары, тюз да намысча, тазады. Алай болургъа керекди. Ол поэти къудуретиди. Намыс бла поэзия. Тазалыкъ бла поэзия – ол бирди. Тау теппеледе къарны тазалыгы бла тюз энди чыкъгъан баллини акълыгы ёмюрледен бери жашайдыла поэте. Анда сыйлыкълары ётмек бла сууну да.

Муса Джалиль Ата журтуну аллында, чынтты кюрешчича, уллу жигитлик этгенди. Алай ол кюрешчиден сора да, поэт эди, поэт! Ол фашист зинданда жюрегини къаны бла кёп минг назму тизгин жаратханды. Ол аны поэзия жигитлиги эди. Деменгили адам Муса Джалиль деменгили чыгъармачы да болалады. Художникни назмулары – аны къадары, аны намысы, аны бети, аны жашауудла. Суратчы бир затдан да къоркъмазгъа керекди, ол а алай тынч берилип къалмайды. Муса Джалиль жашауунда жигит кюрешчи, жигит суратчы да болгъанды.

Муса Джалильни юретиуде, аны жигитликке хазырлауда, айхай да, къыйынылары улдуу орус, совет, дуния жазычуланы айырма китаптарыны. Жигит поэти бусегериу ингирдеден мен айтыргъа суюме: ёмюрледе атлары айтылсынла айтылыкълар назмууулары бла суратчылары! Биз барыбыз да багъалай билирге керекбиз санатыбызны, маданиятыбызны – битеу жашагъанланы деменгили къуанчлары аладады!

Мен бегирек да чертирге суюме татар адабиятны, маданиятны уллу жетишимлерин. Татарстанны биллими, айырмалы адамлары Орта Азиядагъы республикаланы айнытыргъа бек уллу къыйын салгъандыла. Аланы бизни халкъланы жарыкъландырыуда, адабиятыбызны, маданиятыбызны кётерюуде да юлюшлери асламды. Татар халкъи бизге жигит поэт Муса Джалильни да бергенди. Биз анга аны ючюн бек ыспаслыкъларыбыз.

Илишанга салынып ёлтюрлюгюнен закий татар жазычууу эсерген ингирде мен бош сагъымагъанма испанлы поэт Федерико Гарсиа Лорканы атын. Ол башха жерде, башха зат ючюн кетгенди дуниядан, алай аны да фашистле жойгъандыла. Ол ёлтюрюу кёллени сейрге къалдыра, ала: «Нек ёлтюрлюге Лорканы?» – дейдиле. Ол не заманда да политикадан кенг болгъанын да черте. Алай ол тюз туюлюдже. Не уллу художник да тегерегиндеги жашаууну, халкъыны келечисинди. Биз билебиз, Лорканы биринчи театрга деп жазылган «Мариянна Пинада» деген трагедиясы – ол азатлыкълары сур жырыды.

Угъай, Лорка адамча, чыгъармачы да кеси жеринде эди. Ол испанлы романсны жангъандан жаратхан халкъ поэт, уста жырычы болгъаны да хакъды. «Мен жарылыны партиаларындам», – деп кеси айтханы да белгиледи. Андан ары ким да ангылайды Испанияны закий поэти ким бла болгъанын.

Ол башкеслени къара юнлерине къажуулгун кесини жарыкълыкълары, огурулукугъа аталгъан жырлары бла ачыкълаганды. Аны жырлары – жаны эдиле Испанияны. Аны ючюн ёлтюргендиле фашистле жырычыны. Лорка испанлы жандармерияны юсюнде кесини бу аламатчыкъ назмусун да жазгъанды:

*Жандармлада къара атла,
Хар атда къап-къара налла.
Къара жамыкълада жарый
Балаууз, шакъы тамгъала.
Жолланы ала баралла,
Къоркъашинлиле баш чырчала.
Билмей, билмей жилай, ала
Лак бла боилган жалгъанла.
Чаба гулпур ауанала,
Къара, желмаууз булупла,
Ызлары – жипили къуртла –
Къоркъуу юзлезиз акъгъанлай.
Жулдуз, кёк да бузлагъанлай,
Жут ёбюлече баргъанлай,
Ёлюм чачхан топланы
Хар кёзден къарай быргъылары...*

Былайда мен аллимлени араларында аллимча, кесаматчыча да сёлешмейме. Мени сёзюм жигит поэти юсюндеди – ол Муса Джалильни поэзияда къарындашыны сёзюдю. Мен алай бек жаш адам туюлюме. Алай мен Кавказ таулада кеси юююмю, ишимми къоюп, Къазанга бардым, андан а Москвагъа келдим: Муса Джалильни – мени илишанга салынган къарындашымы – багъалагъанымы билдирдим. Муса Джалильни ёлтюрген кючле алыкъа жер жюзюнден гунч болмагъандыла.

Анала алыкъа жукълап тургъан ёз сабийлери ючюн ырахат туюлюдже, адам алыкъа терк-терк гурушалыкъда къарайды узакъгъа. Кырдык бла шаудан суу къан жугъу болургъа къоркъгъанлай турадыла. Эрттенлик абызрай атады кеси тазалыгына. Биз алыкъа къуанч тыпыры болмайыкъ, мамырыкъ, азатлыкълар, хорлагъаннга ийнанып. Алай жигитле, аксылман художникле этюлерича, биз да жашуу жарыкълыкълары, огурулукугъларыгына да туюшюнейик. Юйренейик, юлгю алайыкъ кишиликке, кюрешчиликке Муса Джалильча адамладан. Ала жырыны, жигитлики да бирге къошалгъандыла ёз жашаулары, ёз жазыулары бла.

**Басмагъа БЕППАЙЛАНЫ
Муталип жазырагъанды.**

СУРАТЛАДА: (башында) Муса къалам къарындашыры бла, (туюбюнде) юй бийчеси, анасы бла.

антына эмга поэзиягъа кертчилей къалгъанды

Татарстанны фахмулу поэти Муса Джалильни ёлтюргендиле

Жашауум жыр болду, зынгырдап

Къызым Чолпанга

Танг ата, мен постда турганлай,
Танг Чолпан чыкъганда туурагъа,
Къызчыгъым къолларын узатхан
Сундум мен ол бийик узакъдан.

Мен жолгъа атланган кезиуде
Нек мудах къарадынг кёзюме?
Билмейми эдинг сен къайгылы
Жюрегим биргеннге къаллыгъын?

Сен жарсыма, сен этме къаугъа
Бир бирден айрыр деп къадаар.
Мен сюеме сени - ёмюрге:
Ол кючлюдю жерде ёлюмден.

Мен кетдим жол баргъан сагъатда,
Кёзюме кёрюне сыфатынг.
Къызчыгъымса сен, танг жулдузум,
Хар къайда да дуня жарыгъым.

Сен бла анангы чырайы
Болдугъуз мени жол чырагъым.
Да болмаз кюногюз къарангы
-Кёз-кюлакъды сизге къыралым.

Фашистле уа анга чапдыла,
Урушу отларын чачдыра,
Дуняны ёртеннге алдыра.
Биз къалай тэзейик алагъа!

Насыпны жойдурмаз ючюннге,
Мен киреме отну ичине.
Мен ёлсем да, бу от жалынган
Сакъларыкъма сени жаным.

Тохтаса да къызыу жюрегим,
Сёз берирме туугъан жериме,
Жоюлсам да жауну аллында,
Чолпаным жарыр танг алада...

Мен ёлсем да, мени къызымда
Сакъланыр къанымы къызганы.
Сюймеклик жылыуум да, айхай,
Къызымда жашарыкъды алай.

Жан жарыкъ, жан, мени жулдузум,
Жарытырча къыйын жолуум.
Мен сени насыбынг ючюннге
Чыгъарыкъма отну ичинден.

Сау къал энди, мени Чолпаным,
Мен къайтырма, шо кюн чыкъганлай,
Хорлауны байрамын келтирип,
Къыралны байрагъын кётюрюп!

Чачылыр тунакы къарангы -
Къучакъларма сени кюуангы.
Кёлюбюз да толуп турганлай,
Ышарыбыз азат дунягъа!

Ёлюмю аллында

Зорлукъну чарсына къажуа сюелип,
Учуннан эдим мен кюнню аллына,
Мени ызымдан, жашырын сюзюлюп,
Душман садакъ огу жетди алайлай.

Ол тийди да, жюрегиме чанчылды,
Ачды манга жашауны бир жоругъун.
Ёз къаным акъ келегиме чачылды,
Къанлы душманны аллында жоюлдум.

Мен жоюлдум ... алай ардан келликле,
Къарак ёрсегиз сюеме бир кюнде
Бу къызыл къаннга боялгъан келекни -
Жюрек жарамы торсюнюн билирге.

Айхай да, къыйынды анга къарагъан
Бегирек да - кесими тенглериме.
Алай атымы дуняда къалдырыр
Ол - такъсагъыз жерни тал теренине

***

Жыра! Кюнден жаратылгъан
Голле болуп, жашнагъыз жеримде!
От не къадаар къызыу болса жырада,
Ол аллай бир жашайды жюрекеде.
Мени тангым, кёз жарыгъым да - сиз,
Бушуу кюнде кёз жашларым да - сиз.
Сиз жокъ жерде - манга да жокъ жашау,
Сиз бар къадаар - мени жаным да - сау.
Тынчлыкъ алдап, тохтамады ишим,-

Угъай, къыйын кюнден кери къачмам -
Бу дуняны ырахатлыгы ючюн
Кюрешчилик эди мени къачым...
Ёлюмю аллында да бузмам
Мен бирде - бир этген антымы.

Жашауум халкъымыды - болсун...
Жырымы да - халкъгъа атадым.
Жырадым мен туугъан жеримде,
Чаллыкъда - танг чыкъны агъыза,
Да ахыр жырымы жюректен
Учурдум - мен жалдат аллында.
Танг атады. Кёкню къызарта,-
Биягъы кюн тегер жарыгъын...
Жашауум жыр болду - зынгырдап,
Жыр бол сен да, жетсенг, ажалым!

***

Ойлу Маркс мында тууду эсе,
Шиллер назму жазды эсе мында,
Сора «къутсуз къул» дегенден ёзге
Ат нек тапмай къалды немис манга?

Эки къолуум да артха байлап,
Нек тутдула зинданлада былай,
Мен Гётеге, Бетховеннге жетер
Мурат этип, сагъыш этген жерде?

Алай Герман къыралы биягъы
Бетховенни, Бахны да багъалы
Кёрюр. Да Гёте, Гейне да туугъан
Жерлерине фарз болурла - туура.
Да жангъдан - азат болуп къалыр
Марксны да, Тельманны да къыралы.
Алай бар эди мени бир жарсыуум -
Туугъан жерге жетмей къалыр деп назму.
Болсада, окъу, поэт, бу заманда
Жазгъан назмуларымдан бирин манга...

***

Мен ёлюрме, ёлюрме, алай
Жаным а жашар дуняда:
Голле, терекле да аны
Жерге шыбырдай туурула.
Жесир жоллада - жыгъылып,
Кесим жапсаргъан кырдыкка
Айта туурула жырымы
Бу мен жоюлгъан къыралды.
Жерим эди мен табынган -
Андан юйрендим тэзерге...
Мени излеген - табаргъа
Болур бу ахыр тизгинде...

***

Улуу жауунладан, боранладан
Иги эди, къачып, кери болган,
Алай а мен, къыш боранда юшой,
Санга къажуа турдум - жашуа ючюн...

Да сора мен, ахшы умутларым,
Энди сизни къалай унутаймы?
Бу назмуу жазгъан къолларымы,
Кёремисиз, къыйын къойгъанларын...

Тюзлюк жолу къыйын болса да, тик,
Кюрешчини ары тартыр ... Андан
Ол не хорлау алып къайтыр, не тюп
Болур, ёлюм, хорлап, жыкъса артда.

Мен тас эте турама кючюмю,
Кече жулдуз кюйген кибик кёкде...
Ёлеме мен тюзлюк ючюн, керти,
Туугъан жерим, сени да ючюннге!

БАБАЛАНЫ Ибрагим кёчюргенди.

Жылла, жылла

Жылла, жылла...
Келесиз къысыла,
Мени къолла бла сылай.
Сиз, жумушакъ къарлай, жауа, жылла,
Менде чачны акълай, чаллай.

Нечик бетни саулай сызлай, ызлай,
Чабакъ аулайды мангъылай.
Энди жанда жашлыкъ кеси къышлай,
Бетге жылла жыйылгъанлай.

Мен жарсыуусуз. Жашлыкъ таукеллики
Кюрешледе чач-тюк этдим.
Мен иш кёллю, жарый сезимликде,
Хар бир умутума жетдим...

Жылла, жылла...
Келесиз къысыла,
Мени къолла бла сылай.
Сиз, жумушакъ къарлай, жауа, жылла,
Менде чачны акълай, чаллай.

БЕПАЙЛАНЫ Муталип кёчюргенди.

Сюймекликни къулу

Къарамынг - сёзсюз,
Мен мудахма.
Къара кёллериме,
Ала да кёлсюз,
Тюйюлдюле къургъакъ
Кеч мени, арыганма,
Кел манга, сюйгенинге.
Къулунгма, къарысузма.
Тюз отдача кюйгенме.
Бетиме къара да кёр
Къоркъууну жаным.
Ёлюм манга болмаз тёр,
Батылсам къарамынга.

Эсимдеди

Биринчи тюбегенде
Ышаргъанынг эсимде.
Мени: «Хау» дегениме
Уялгъанынг эсимде.

Кёп бармай, къойдунг мени,
Жюрегими ачыу тешиди.
Теримлюгим, тилей сени,
Жукъуусуз кечеле - эсде.

Тюшча, жарыуум озду,
Бары жашай кёлюмде.
Сюймеклик отну оиду,
Ичим ёртен кёрюне.

Бу тюшмюдю?

Бу тюшмюдю - озуп кетген?
Жюрегимде жангы чыракъ жанды.
Кече созулмай, терк жетген,
Кёлюмю биягъы сезим алды.

Тынж жашадым, сынамай мен
Сюймеклик, кёрмей къара кёлзени.
Келдим, санга чыдамай мен,
Сюйюп къойдум, сюйюп сени.

Сен келген бла тнчлыкъ кетди,
Аны къайтармазча артха алдынг.
Жетди, жаным, кючюнг жетди,
Биягъы ёртен отну салдынг.

Бу тюшмюдю?
Табалмайма жууап.
Бу тюшмюдю,
Не, биягъы - азап?

РАХАЙЛАНЫ Диана кёчюргенди.

Къызыны жсыры

Жанымдан да татлым, ийнагъым
Къазауат урушха атланды.
Жанымдан да татлым, ийнагъым
Жюрегим биргенгеди анда.

Бир къыйынды уруш аулакъгъа
Сюйгенин ашыргъан тышына.
Шо жойдурмай кесин жаулагъа,
Сау къайтсын ол тыпыр ташына.

Бек сюеме, сакълайма сени,-
Деп жазарма жандан татлыгъа.
Бек сюеме, сакълайма сени -
Саугъа олду жигит атлыгъа.

Жюректен

Бийик кёкге учума, учунама,
Сюе кюнню кесича жарыргъа.
Кюнню таякларын анда унамай,
Жерге алып къайтама жарлыгъа.

Къаты ташны эзип, мен къум этеме,
Къаалада ёсер ючюн голле.
Къарангыны чача, жарыкъ элтеме,
Эте кечелени нюрлю кюнге.

Жарыкъ кюннге жангы жолну ачханма -
Жулдузлада къонакъ болуп турдум.

Кёкден жерге жилтинлени чачханма,
Жулдуз такъяны гьаршда тутдум.

Чагъа тургъан гюлле да ёсдюргенме
Шуёхлагъа мен кёл аязымда.
Жауларыма отдан кёллек кийгенме,
Жарлылагъа юлюш ийгенме азымдан.

Халкъым ючюн тауну жарып ётеме,
Ниеыми боранча жангырта.
Азатлыкъдан татлы уа жокъду дейме,
Жырым андан сюеледи жанымда.

Ёркин жырыны, илхам сёзюню урлукъгъа
Себеме мен сабан тюзлерине,
Батыр барам муратла къурлукъча,
Хар бир тыйгыч кетеди, эрине.

Жолдашларым, къоркъуу къайда да
жокъду,
Алгъа, жютю кёребиз биз алны!
Жарыкъды кёлюбюз, къарын да токъду,
Жиз кёлбюз - жашлыкъбыз къыралны.

Эркинлик

Кёлзлерими жукъу къысып турса да,
Жолгъа чыкъсам да мен - жарыкъ тан-
гнга,
Манга бир зат жетишмейин турады,
Бир зат бир бек жетишмейди манга.

Къолум да, нем да сауца кёрюнеди,
Саным, жаным, чагъым да - жеринде,
Азатлыкъгъа а жокъду кёлюмде да -
Жашуа жашуа тюйюлдю жесирде.

Мени айтыр сёзюм да, ауазым да,
Эшитилмей, тыйылады тамакъда,
Хар ненг да бош, багъанг да уаузынг да,
Барынг-жогуынг да неди тутмакъда.

Аякъларым да сау - арымай-талмай,
Алай анда уа неди магъана,
Эркинликге шо бир атлам атлаймай,
Жюрек да жыр айталмаса жана.

Атам-анам да болмайын ёсгенме,
Алай ёксюз тюйюл эдим, угъай.
Ата журтну болалмайма эсермей,
Аны мен тас этгенме, жарсыугъа.

Жауларымда мен къыр эсем да, саума,
Туугъан жерсиз, ёксюз, эркинликсиз.
Душманым, къайда болсам да, жаума,
Зинданлада турсам да керексиз.

Узакъ учуп кетдинг, сагъыш да этмей,
Азатлыкъны алтын эркинлиги.
Къайда атып къойдунг, кесинг бла эл-
тмей,
Андан эсе ёлюм къайда иги!

Айтып айталмайма, къалай ачыйма,
Артха къайтмаз азатлыкъгъым анда,
Билемем да сени татууну, къачырмай,
Сени багъанг чыгъады зинданда.

Къажар зинданланы ойда аямай,
Мени да сау-эсен тапса саулай,
Ёркин жашуа ючюн кюреш ачарма,
Къалгъан кюнлериме сени сайлай.

ДОДУЛАНЫ Аскер кёчюргенди.

АДЕТ-ТЁРЕ

Эрге барыу, къатын алыу

Къан жууукъла баш къошмагъандыла

Беш да Тау элде юйор къурай туруп жашны бла къызын къан жууукълары болмазына бек сакъ болгъандыла. Ол излем ата-ана жанындан да жети атагъа дери суралгъанды. Башха тукумладан болгъанларына да къарамай, къоншуда жашаганла окъуна хазна бир юйор къурамагъандыла.

Алайды да, жууукълагъа, бир ёшонден сют ичгенлеге, атайлыкъ сабийлерине, къарындашлыкъ жюрютгенлеге, башха дин тутханлагъа эм ёзденлеге бла къуллагъа, жарлылагъа бла байлагъа бир юйор къурагъа эркинлик берилмегенди. Башха миллетден къатын алынуу, аладан адамлагъа эрге барынуу да дурус кёрмегендиле.

Бийлене, къара ёзденлене юйорлерине адамлары баш къошар ючюн, жашны бла къызын жаныны да бирча къолайлары болургъа керек эди. Кёп авторла жазгъанга кёре, бийле акъ сюекликлерин тазалай сакълар ючюн, юйлендирирге бек сакълыкъ бла къарагъандыла, кеслерине тийишли тукумладан къыз алмагъанна не да кесинден тёбен тукумга баргъанна намиссызлыкъга санагъандыла. Ол тюрлю излемге бузукълукъ этилип сабий тууса, аны тукум даражасына ана жаны саналгъанды.

Сёз ючюн, къара ёзденден бла къарауашдан сабий тууса, ол къарауаш ызгылгъа, бийден бла ёзденден туугъан а сыйлы ызгылгъа саналгъандыла. Болсада, биз эшите келгенге кёре, XIX ёмюрде

ол адетле бир аз жумушагъандыла.

Тау элдеде юйор къурауда таматагъа алгъа юйленирге жол ачыкъ болгъанды. Адетге кёре, кичи къарындашха таматасы жумушун тамам этгинчи, къатын алыргъа эркинлик берилмегенди. Ол жорукъга бузукълукъ этген жаш юйден къысталгъанды, ырыскы юлюшонден къуру къалгъанды.

Артыкъда кичи эгечи таматындан алгъа эрге чыкъса, ол бек уллу айыпха саналгъанды. Нек десенг, абаданна намисына шупха тюшгенди. Аллай къызын ата-ана харам этгендиле, некаяхын къабыл кёрмегендиле, айхай да, аны ючюн къалым алыргъа да унамагъандыла.

Юйор къурауну - эрге барынуу эм къатын алынуу - бир ненча тюрлюсю (жоругъу) болгъанды. Биринчиге кёре, къызын бла жашны ата-аналары, адетте жюрюгенича, келишип, сёз тауусхандан сора жангы юйор къураулгъанды. Сабийлеге гиче заманларын да окъуна некаяхын этип къоюу тауулада, битеу тюрк миллетде бек эрттенден белгиледи. Бу адет асламысында бай, бий тукумлада жюрюгенди. Ол эт жууукъ болмагъан къонакъбайлагъа, татлы тенгелеге, ышангылы шүёхлагъа тёре эди деп, таукел айталлыкъбыз. Жаш бла къыз туугъанлай окъуна аланы ата-лары, аналары, жууукълары, ахулары да жыйылып, бу эки сабий, жыл санлары жетгенлей, эр, къатын боллукъдула деп, келишип, некаяхын этгендиле, къонакъ тепсиле жарашдыргъандыла.

Айхай да, жашны бла къызын

ызгынлары, тукум даражалары бир бирлерине келиширге керек болгъанды. Сабийле актыбалыкъ болгъунчу, аланы ата-аналары бир бирге барып, келип, жууукълукъ жюрютгендиле, къызчыкъга тюрлю-тюрлю саугъала келтиргендиле. Болсада бешикде сабийлеге некаяхын этиу тау миллетде башхаладан эсе аз толбегенди.

КЪЫЗНЫ
УРЛАП КЪАЧУУ

Юйор къурауну башха тюрлюсю - къызын урлап къачуу болгъанды. Ол кеси, не да жууукълары ыразы болмай, юйор къурагъа онг табылмаса, аллай адет хайырланылгъанды. Ата-анала бир бирлерине бла келишмалмаса не да къызын жаны жашны кесине, юйорхане бюсюремей, ала бла жууукъ болургъа унамасала, бир-бирде къыз кеси не да аны жууукъларындан биреу, жашырын сёз берип, къызын урлаханча этген адет да болгъанды.

Къыз сыймей тургъанлай аны урлап къачыруу халкъда жюрюген адетге, тёреге тюз келмегенди, анга право нязамга бузукълукъ этиугеча къаралгъанды. Аны себепчи зор бла къачыргъан болса, ортада къамала ойнагъандыла, адамла окъуна ёлгендиле.

Кавказда, ол санда Малкъарда да, ёлген къарындашыны къатынын, аны ючюн къалым тёлненген эсе, кичи къарындашына беруу адет жюрюгенди. Таууланы акъылларына кёре, ол юйорню ырыскысын аяргъа, башха биреуге къалын тёлемезге, мюлк къоранч этмезге, ёксюз сабийлени аягъы юслерине салыргъа онг бергенди.

Къарындашладан бири да келинни алыргъа унамаса, бир-бирде анга ата юйюне къайтыргъа, ата-анасын ыразылыгъы бла не да кеси аллына жашауун къурагъа эркинлик берилгенди. Ол юйорден кетсе, сабийле аппасы не да къарындашы бла къалгъандыла. Аны себепчи тул къатын кёбюсюнде тышына кетмегенди, сабийлери бла эрини юйюнде къалгъанды.

Къатыны ёлсе, адетге кёре, къайын къызын алыргъа эркинлик берилгенди, жалаанда ол ыразы эсе. Аллай юйор кёбюсюнде ууакъ сабийле ёксюз къалсала къураулгъанды. Таууланы акъылларына кёре, къайын къыз эгечинден туугъанлагъа башха тиширүүдан эсе иги ёге ана болургъа, ажимсыз къурагъа керек эди. Кертиди, быллай юйорле тау миллетде алай кёп болмагъандыла.

КЪИЕУ ЧАКЪЫРЫУ

Жангы юйор къурагъан жаш адетлени айыпсыз жюрютюуге не аз да уллу кёллю болмагъанды. Ол къайынларына бла аланы ахуларына намис бергенди, тубеген жерде алагъа жол да къойгъанды, бир-бирде уа аладан бугъаргъа да тюшгенди.

Жаш юйор къураулыгъ, келинни баш ауу алынып, аны бети юйюрге, тийреге да ачылгъандан сора къызын жаны киеуню юйге чыгаргъанды. Бир-бирле алай этерге артыкъ бек ашыкъмагъандыла. Ол иш жыл кёзюне, ол угъай, андан да кёп заманга озулгъанды. Аны алайлыгъы да адетге, тёреге кёре болгъанды.

Киеуню чакъырыгъа, кёрюрге кереклисин къызын жаны айтханды, андан сора, эки жаны да келишип, аны

келир болжалын тохташдыргъандыла. Айтылган заманда жаш киеу нёгерлери бла къайынларына саугъала да этип баргъанды.

Къызын юйюнде жууукъла, ахлула жыйылып, киеуню эм аны нёгерлерини намисына уллу той этгендиле, къурманлыкъла соулгъандыла. Келгенлеге уа уллу сынаудан ётерге керек болгъанды. Сёз ючюн, кёп бутакълы уллу киеу тюкючюню жарыргъа, тышы учхалауукъ болурча жау жагъылган уллу тархан дегенча адетле жюрюгендиле. Аны бла бирге уа киеу чакъырылган юйге келгенле берекетли аш къангалада олтургъандыла, ашай, иче, жыр айтхандыла, тепсегендиле, алгъшы аякъла кётюргендиле.

Быллай къууанчдан сора къызын ата-анасы киеулерин кеслерине жашларына тергендиле. Ол да не заманда да къайын юйюне келирге, юйорню бир адамы болургъа эркинлик алгъанды.

Жангы юйор къурау бла байламлы жюрюген эрттегили тау адетлени кёбюсю унутула барадыла. Аланы бир-бирлери тюрлендирилп, жангы форма алгъандыла. Баям, жашуа аны излей болур. Болсада уллу-гиче бир бирлерин сыйлы кёрюу, бир бирге намис беруу адетле тас болмай сакълансала, миллетни келир заманына иги болур эди.

Басмагъа **ТЕММОЛАНЫ
МУХАДИН** хазырагъанды.

СПЕЦИАЛИСТНИ ОЮМУ

Диабетден ауругъаннга ичги ичгерге жараймыды?

Сахарный диабетден ауругъан адамга кёп чекленуу барды – ашда болсун, кюч-къарыу керекли шлёде болсун. Эсиртиучю ичги жаны бла уа?

Исёно бизни дайым экспертбизге, РФ-ни Саулукъ сакълау министрствосуну «Эндокринология илму арасыны программалы билим берген эм багыу ишлени бардыргъан Институтуу бёлюмюню башчысына, медицина илмуланы доктору Александр Майоровха берейик.

Чекден озгъан ёлчем

Эсиртиучю ичгини чекден оздуруп хайырлануу саулукъга заранды – ол керти зат сахарный диабетден ауругъанлагъа да тиежекди. Алай эсе да, инсулинни не да къанда бал тузну азайтырыкъ дарманланы ичичуо пациент кючлю ичгиледен байрамлада, башха къуанчлада аз ичсе окъуна, аны ахыры жылау бла бошалыргъа боллукъду.

Спирт бауургъа чырмаулукъ этеди глюкозаны чыгарыргъа, ол «кючюно запасыча» сакъланган жерден. Қанда бал тузну азайтырыкъ дарманланы ичген кезиуде бир, эки рюмка аракыны ичсе, диабетден ауругъан адам гипогликемиядан - къандагы глюкозаны мардадан эсе терк азая баргъаны - адамны эсин аудурургъа боллукъду.

Алкогольну ичгенден сора

къандагы глюкоза терк окъуна угъай, бёлек сагъатдан сора азаяды, бир-бирде уа гипогликемия спиртли затны ичгенден сора 24 сагъатны ичнде арт болжалгъа салынган гипогликемия 24 сагъатны ичнде кыйсы заманда да айнып башларгъа боллукъду. Аллай болум асламысында кече арасында не да эрттенликде болады, гипогликемияны биринчи шартлары билинмей къалгъанда, адам мыртыскы жукугъа хорлатады, ол а эсни тас этиу бла бошалыргъа боллукъду. Аны бла бирге адам эсирип тургъан кезиуде кесини болумуна тюз багъа бичалмайды.

Магъаналы затла

Гипогликемияны кёзюгъау жауы бла эсиртиучю ичгиле эки къауумгъа юешинедиле.

Биринчисине спиртни 40 градус чакълы бир болгъан ич-

гиле киредиле: аракы, виски, коньяк...

Сахарный диабетден ауругъан пациентге «кюркьюсуз» боллукъду сутканы ичнде 50-75 миллилитрни ичсе (тишируулагъа - аллындагы ёлчем, эр кишилеге - артындагы ёлчем).

Экинчи къауумга спиртлери аз болгъан (10-12 градус) ичгиле киредиле, углеводлары болгъанла окъуна да). Диабетден ауругъанла ичгерге жарарыкъ затла 10-12 градуслары болгъанладыла, углеводлары бла. Диабетден ауругъанла бал туз къошулмагъан «кюркьяк» ичгилени ичгерге боллукъдула (литрге 30-50 граммдан кёп бал туз къошулмагъан чагыр).

Условный халда алып айтсакъ, диабетден ауругъанланы суткага мардалары 250-300 миллилитр чагырды не да 300-500 миллилитр сыра. Андан оздурмагъыз, деп бек къаты айтадыла врачла.

Кюркьюсузлукъну техникасы

Сахарный диабетден ауругъанла алкогольну «кюркьюсуз» ёлчемде хайырлана эселе да, магъаналы болгъан бир бёлек марданы уа билирге керекдиле.

Ала къандагы глюкозаны кюркьюулу секириуун (энишге бла ёрге), баруун тохтатырыкъдыла.

1. Алкогольну ичгерге боллукъду бир бёлек магъаналы жорукъла бла. Ала къанда болгъан глюкозаны кюркьюулу (энишге не да ёрге) секириулеринден кюроруларыкъдыла.

2. Диабетден ауругъанла ичгиден сора углеводлары болгъан ашланы-картофну, ётмекни, булка затланы ашаргъа керекдиле. Гипогликемиядан

ауругъанланы биргелерине терк эриучю углеводла болургъа керекдиле: 4 кесе (5-шёр грамм) бал туз не да 200 миллилитр жемши суу (суусун глюкоза терк хайырланьлады).

3. Ичгини ичгенден сора къанда къаллай бир глюкоза болгъанын глюкометрни болушлугъу бла билирге керекди.

Материалны **Татьяна ГУРЬЯНОВА** хазырагъанды.
«АиФ. Здорюу» газет.

Магъаналыды

Эсиртиучю ичгилени къанда бал тузну азайханларын эслеген ауругъанланы бир-бирлери багыучу дарман халда хайырланьрга кюрешедиле, инсулиннге къажуу халда окъуна да. Врачла уа алай бир заманда да этмегиз, дейдиле.

Башында айтылгъанына кёре, алкоголь жангы кеси къанда бал тузну азайтырыкъ туюлду. Адам углеводланы ашай эсе, ичгини ичсе, аны къанындагы глюкоза азайырыкъ туюлду. Ауруу уа терк айнып барлыккъды.

Дагъыда

Семиз адамлагъа эсиртиучю ичгилени ичмегиз, дейдиле врачла, артыкъда ала диабетден ауруй эселе, нек дегенде ала иги да калориялыдыла (1 грамм спирт 7 килокалорияды). Алайды да, 100 грамм аракы, ол жаны бла алып къарасакъ, акъ ётмекни алты кесеги чакълы бирди.

ЖАЙ КЕГЕТ БИТИМЛЕ

Уллу-гитче да суйген харбыз

Харбызы уллу, гитче да бек сюеди. Андан салат, суусап эм варенье да этерге жарайды. Болсада хар кимге да жарашырчамыды ол тахта кегет? Саулукьга заран салмазча сайлай да билирге керекди.

Харбызда С,Е,В6 эм башха витаминле бардыла. Ол адамны чархына керекли

улгеводладан да байды. Семиртирча жуу не да белогу жокьду. 100 граммьында 27 калл кюч сакьланады.

Харбыз кёбюсюнде суудан кьуралады. Аны фруктозасы бек кёлдю. Бюйреклери ауругьанлагьа, диабетлери, пиелонефритлери болгьан сабийлеге аны ашаргьа жарамайды. Алай артрит-

ден, гастритден кьыйналгьанлагьа, баурларьы, жюреклери ауругьанлагьа, семирп баргьанлагьа уа ахшы себеплик этерикди.

Жашилдим талгьыр кегетни сабийлеге юч жылларьындан ашаргьа жарайды. Андан улланы да кёп болады. Аны себепли аш-азыкьны халине кьаралгьан уллу токенледе неда билген, сыналгьан жерден алыргьа керекди.

Харбызы бишгени билрча, хар ким бир тюрлю шарт келтиредиле. Сёз ючюн, киндиги кьургьакь, жерде жатхан жаны сары эм аз-маз тьойоп кёрсөнг, тауушу ачыкь болады. Игини суудан толуге неге жиберсөнг да, батмайды. Жашил эсе уа, ичине тюрлю-тюрлю нитратладан жибергендиле.

Алай ол шартла кегетни толусунлай ачыкьламайдыла. Ичи уа кьалай болур? Аны билр ючюн, юсюнден бир туурамны алып, ич кьызылын таза суу бла кьатышдырадыла, ол заманда тюрсюню уллу тюрленмейди. Кьызылдын сыфат алса уа, химия кьатышлары барды.

Башда сагьынылган нитратла бютюнда харбызы кьабугьунда кёп болады. Аны себепли аны тыш кьабугьун кьалып кетериге керекди.

Бизни корр.

Чылмыкьлы жолоучу

Масхара халда

Узакь тау элде жашагьан кьоншула-Жумакьу бла Жюнюс - бир кере ара шахаргьа атландыла. Элден чыкьганлай окуна, биринчи негерине былай айтды: «Жюнюс, теири, мени бла жолгьа атлангьанын ючюн сокьуранмагьа эдинг. Жарсыугьа, мен насыбы тутхан адам тьойолме...».

-Жолубуз болуп, болмай да, хазнамыды, Нальчикге барып кьайтыркь ушайбыз да!-деди Жюнюс.

-Охо, алай эсе, игиди,-деп, Жумакьу ичинден кеси кесине кёл этдирди, игилик жоралады.

Жолоучула автобусу кёп сакьладыла. Тюнгюлюк, юйге кетерге да болдула. Алай жолдан кьайтхан тауда ырыс болгьанын билген кишиле дагьында тёздюле. Узакьдан окуна автобус келгенин кёрюп кьууандыла.

Сууукь жунчутхан адамла, бир билрине ал кьоймай, автобусха

миндиле. Кьоншула да арт шинтикде олтурдула. Шофёр, тау жолну бузлауукь болгьанына да кьарамай, машинаны аяусуз сюрюп келеди. 20-30 кьычырым баргьан болур эди, жолну жингирик айланган жеринде автобус, ари-бери бурула барып, кьая жууха тьийп тохтады.

Адамла оу-шай болдула. Тенглени да, бир билрине тьийип, кёлери ор чакьды. Ол заманда Жумакьу, Жюнюсге тюрслөп кьарап, ышарды. Ол да аны алай нек этгенин ангьлады.

Жумакьу жолоучу болургьа, узакь жерлеге барыргьа бек ёчю. Кьалай эсе да, кеси айтычулай, шайтан, жин эсе да, ызындан болуп, чылмыкьсыз юйюне уа бир да кьайтмаз. Узакь Востока баргьанда, артмакьларын урлатып, жол хакьсыз кьалып, бир байны

юйюнде малчы болуп, артха келирге жол хакь мажаргьанды. Кьазахстандан жибек жюнле келтирирге баргьанда уа, почта бла жиберген посылкасы жолда тас болду.

Кёп болмай Москвада жууукьларына кьонакьга барып, юйге кьайтыргьа поездге билет алып, ох этип, купеде барлыкьма деп, кесин зауукьлу жолоучулукьгьа хазырлады.

Состав тебирерден иги кесек алгьа, станциягьа келип, Москва-Нальчик поездде кеси минерик вагону излей, аны аллындан артына чыкьды. Алай, тапмай, кьайгылы болуп, контролёраны бирине барып, билетин кёргюздю. Ол а, башын бултуп: «Бизде былайла номери вагон жокьду», -деди.

ЛУКЬМАН улу М.

Тинттуле

Кьуллаугьуна асыры бек базыннганды

Нальчик шахарда жашагьан буреуно заявленигьасына кёре тинтту ишле бардыргьандыла. Аны кезиунюнде кьырал властын эм жер-жерли самоуправленианы органларьында эм КьМР-де МВД-ны экономика кьоркьуусулукь эм коррупцияга кьажау сюелиу жаны бла управлениясыны бюджетни аччасын кьорууула бёлюмюню начальнигини орунбасары, кеси ол иш ючюн жууаплы болуп тургьанлай, бу жаны бла аманлыкь ишге кьатышканы ачыкьлангьанды.

Сёз ючюн, полицианы ол башчылыкь этген службасына 2012 жылда 12-чи сентябрьде тарыгьыу кьагыт келгенди. Аны жазгьан адам айтханга кёре, «ГБМСЭ» федеральный казна учрежденияны 8-чи номерли бюросуну оюучусу инвалид болургьа жетдирген ауруу болгьанына шагьатлыкь этгени ючюн ахча даулагьанды.

Ол шартха кёре аны тюз, терс болгьанын тохташдырыр ючюн, оператив - излеу ишле бардырылгьандыла, аны бла байламлы уголовный иш ачылыгы бла кьаллыгы баям этилгенди. Ол мадарланы чеклеринде, энчи техника амалланы да хайырланп, 2012 жылда 13-чо сентябрьде тарыкьган адамдан ВТЭК-ни кьуллаукьчусу улутха алгьанын билрча оперативный эксперимент бардырылгьанды. Алай ол иш ахырына жете тургьанлай, аны начальниклери бирини бюурууу бла ахча берилгенине бла кьалгьанына шагьатлыкь этерик шартла тас болуп кьалгьандыла.

Ол юн окуна КьМР-де МВД-ны экономика кьоркьуусулукьну бла коррупцияга кьажау сюелиуно управлениясыны Нальчикде коррупция бла юрешуу кьажау сюелиу жаны бла бёлюмюню начальниги кесини полномочиясы бла не аз да байламлы болмаган законсуздукь этгенди, аманлыкь ишле регистрация этилген китапдан тарыгып келген адамны заявленигьасын кетерип, аны орунуна башха шартла салгьанды эм ВТЭК-ни кьуллаукьчусуну бузукьтулгьуну башын жалханды.

Аны бла байламлы кьырал властын эм жер-жерли самоуправленианы органларьында улутчылкь бла юрешуу эм КьМР-де МВД-ны экономика кьоркьуусулукьну эм коррупцияга кьажау сюелиу управлениясыны бюджетни аччасын кьорууула жаны бла бёлюмюню начальнигини орунбасарыны ол тюрлю законсуздукь ишлери РФ-ни Уголовный кодексини 286-чы статьясыны 1-чи кесегине эм 292-чи статьясыны 2-чи кесегине тьийшилликде (кьуллаугьуну полномочияларын оздуруп хайырлануу, алдар муратда ёторюкь документле жарашдыруу) аманлыкьчылкьны ышанлары хакьдыла. Аны юсюнден документле Нальчик шахарны следствие органларына жиберилгендиле.

Нальчик шахарны прокуратурасыны бёлюмю.

Ыйыкьгьа чороскон

25-чи августдан 31-чи августха дери

Кьочхарла. Баш эм геуорге юнле бек жетишимли юнле боллукьдула. Башча-башха жерледе жетишимле болдурур онгланы ычкындырмагьыз. Орта эм байрым юнледе тизгинли болугьуз деп юрешуу авери берлик болмаз: бир кесек солургьа эм шухларьыгьыз бла сёлеширге итинулюк бек уллу боллукьду. Байрым эм шобат юнледе бюджетигизге эс буругьуз, солуу юнледе концертте барыгьыз неда музыкага тынгьалагьыз.

Танала. Ыйыкьны ал кезиюу кьыйын болургьа ушайды, анга иги хазырланып тьобегиз. Орта юн юйге керекли затланы сагып алыргьа жараулу кюндю. Ыйыкьны экинчи жарымында жетишимли болур ючюн, кьаты юреширге эм заманын асламысында ишни андан ары бардыргьа керек боллукьду. Шобат иги юн боллукьду, солуу юнде уа ашыгыулукуну кьуюгьуз, артыкьда ахчаны жоюуну.

Эгизле. Ыйыкьны биринчи жарымы не тюрлю юридический впроросу сюзерге эм тамамларгьа жараулу кезидю. Орта юнден сора устаз бола билгенигизни кёргюзюрюксюз. Алай эсе да, халкь аллында сёлеширге ол кезию иги тьойюлду. Солуу юнледе кьуч-

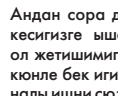
кьарьуугьуз кёбейрикди, ол кезию не кьыйын ишни да терк эм тынгьылы эталлыкьсыз.

Айрычабакьла. Баш эм геуорге юнледе ангыларьыкьсыз ишни башхача кьуаргьа керек болгьанын. Орта эм байрым юнледе ариу сёлюз эм тёзюмлю болуукьсуз, алай эсе, романтикалы тьобешууге, иш бла байламлы сёлешуулеге да апчмай барыгьыз. Солуу юнле жетишимли боллукьдула. Ол юнледе жууукьларьын бла бирге болсанг да, аман тьойюлду.

Асланла. Ыйыкь айнугьа жараулу кезиюдю. Кесигиз окуна сейр этерикси алгьаракьлада кьыйынга саналган ишни кьалай тынч тамамлагьаныгьызга.

Андан сора да, халкь аллында апчмай, кесигизге ышанулу халда сёлеширкисиз, ол жетишимигизни хайырлангьыз! Солуу юнле бек иги кезиюдюле юйор бла маганалы ишни сюзерге эм тьийшили оюу этерге.

Кьызла. Ыйыкьда коллегаларьыздан бири этапмаган ишни кьыйналмай тамам этерикси. Энтга да бир кере кёрпозторюксюз, кьольга тири алагьыз, этилмезлик иш болмагьанын. Ишлей билгенигизни оюучула да эсперикдиле эм анга тьийшили багьа да

бичерикдиле, ол а ишде (кьуллаукьда) кёпюрлюрге болушурукьду.

Базманла. Ыйыкьны биринчи жарымы жетишимли боллукьду, коллегаларьыгьызы болушукьлары бла муратыгьызга жетерге юрешигиз. Орта юнден сора солургьа тартыныркьсыз. Сакь болугьуз. Ишни андан ары бардыргьа тири кьатышыргьа керексиз.

Акьурапла. Бу ыйыкьда сизни эм коллегаларьыгьызы кёз кьарамаларьыгьыз бир бирден башха боллукь болурула. Тюрленуле болдурурга итинп турасыз, кёле аны ангьламайдыла. Кёз кьарамла ахырында даулашлагьа, аны кьой, бизнесде партнёрдан айрылыргьа окуна жетдирлик болурула. Иш ол чекге жетсе, бир бирни жюрегин ачтмай, артха кьайтханда керек боллукь кёпюрлени кюйдюрмей айырылыгьыз.

Садакчыла. Баш эм геуорге юнледе бек тири боллукьсуз, болумгьа тьийшили багьа бичип, тюз оюу этерикси, керексиз затланы бир жанына атып, бек терк жетерикси ишни ёзегине. Ыйыкьны экинчи жарымында уа жашауугьуну иги жанына тюрлендирр жолну из-

лериксиз. Эштада, ишде кёпюрлюру ючюн, асыры кёп заманыгьызы кьоратхан болурсуз.

Текемюйюзле. Баш эм геуорге юнле хазырлануу ишле бла кетерик болурула. Ол кезиюде оюучулагьа кёрюнемзге юрешигиз: нек дегенде не бла юрешегенигизни ангьлаталлыкь тьойюлсюз. Этген муратыгьызга жетер ючюн, алгьа бек тири барлыкьсыз. Бу кезиюде ырыскьыгьызга оюу жте билгенигизни да кёргюзталлыкьсыз.

Суууила. Сизге ыйыкь бек иги боллукьду коммерция байламлыкьлада да, коммунальный жумушла бла байламлыкьлада да. Ыйыкьны экинчи жарымында ишни бла жашауугьуну бардыруу тёрегизни араларьында башхалыкьканы кетериге тьошерикди. Хар затны иги тингенден эм эсеплегенден сора этигиз сайлауну.

Чабакьла. Ыйыкьны башланган юнлери оюучула бла тьобеширге иги кезиюдю. Ушакьчы негерлеригиз сизге бек ыразы боллукьдула. Орта эм байрым юнле ишни андан ары бардыргьа жараулу юнледиле. Солуу юнледе жууукьларыгьыз бла бирге болугьуз.

Топалайчык

Ботталаны Аидагъа 1,5 жыл болады.
Ол Бызынгыда жашайды.

КАРАТЕ

Тебуланы Мырза-Бек -
Россейни чемпиону

Каратеден Россейни кезиулу чемпионаты Орёл шахарда ётгенди. Анга кыралны 39 регионундан 255 эм кючлю спортчу кыатышканды. Анда биринчи кере бизни жерлешибиз - Элбрус районну физкультура эм спорт комитетинде олимпиада резервли сабий-жаш тёлү спорт школундан Тебуланы Мырза-Бек - чемпион деген атха тийишли болганды.

Ол, 67 килограмм ауурлук категорияда эрише, беш сермешин да хорлам бла бошаганды. Энди анга Россейни жыйымдык командасыны санында Германияда дуняны чемпионатында эриширге онг чыкканды, жангыз да жаш кесин хазырлануу кезиуде иги жанындан кёргозторге керекди.

Аны тренер Евгений Могилевец юйретеди. Мырза-Бек алгъараклада РФ-ни кубогуну призёрларыны санына киргенди, «Невский факел» битеурросей турниреде бла Балтиканы Гран-при халкыла аралы турниреде хорлаганды.

Анатолий ТЕМИРОВ.

ФУТБОЛ

Майданга кеслерин
аямагъандыла

Футболну профессионал лигасыны «Юг» зонасында Нальчикни «Спартак» кеси майданында Махачкъланы «Анжи-2» клубу бла тюбешгенди. Бизни спортчуларыбыз бу матчны 3:0 эсеп бла бошагъандыла. Эки голну Магомед Гугуев ургъанды, дагъыда ол, топну тап уруп, аны кюнакъланы кыабакъ эшиклерине кийирирге онг кырагъанды.

«Спартакны» санында ойнагъан Ахриев тюбешуно 14-чю минутунда биринчи гол ургъанды. Ол эсеп тюрленмей, биринчи тайм бошалганды.

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ:

БИДЖИЛАНЫ Хасанбий,
«Спартакны» баш тренери:

- Бу оюнда хорлагъанлыкъгъа, ол бизге тынч келмегенди. Терк окъуна гол да ургъан эдик да, ол бир кесек кёллендиргенди. «Анжи-2» деген футбол клуб ол атлы белгили футбол клубну экинчи командасыды. Аны айтханым, ала бир бирлери бла байламлыкъдадыла, жараулары да

Оюну экинчи жарымыны 86-чы такъыйкыасында Гугуев эсепни керелейди, сора, матч бошалыргъа бир минут къл

гъанлай, судья «Анжи-2» жанлы пенальти бередди. Аны Гугуев, жангылмай уруп, кыабакъ эшиклерге кийиреди.

асламысында бирге этедиле.

Тренерлери Руслан Агаларов сынаулуду, ол себепден матч башланырдан алгъа ала «Алания» бла кыалай ойнагъанларын сюзгенбиз. Кертисин айтханда, «Анжи-2» «Аланиядан» кыайда кючлюдо.

Ол затланы эсге алып, матчны биринчи жарымы бошалгъанлай, оюннга тюрлинуле кийиреме. Ким биледи, бу жетишим да аланы хайырындан болур. Кысыхасы, жашла кеслерин иги жаны бла кёргозгендиле, майданда болгъан кезиуде кеслерин аямайдыла.

Футболдан миллет лиганы 3-чю
турдан сора турнир таблицасы

Командала	О.	Къ.	Тб.	Х.	Т.	О.
1	Черноморце Н	2	2	0	0	6-1
2	Таганрог	2	2	0	0	3-1
3	Афилс	2	2	0	0	3-1
4	Динамо-ГТС	2	1	1	0	2-1
5	Митос	2	1	1	0	3-1
6	Торпедо Арм	2	1	1	0	3-2
7	Спартак Нч	2	1	0	1	5-3
8	Терек-2	2	1	0	1	1-1
9	Ангушт	2	1	0	1	3-3
10	ТСК	1	1	0	0	2-0
11	Витязь Кр	1	1	0	0	1-0
12	Ротор	2	1	0	1	3-3
13	Анжи-2	2	1	0	1	2-4
14	Сочи	1	0	1	0	2-2
15	Алания	1	0	0	1	1-2
16	Краснодар-2	1	0	0	1	1-2
17	Биолог-Новокубанск	2	0	0	2	1-3
18	Астрахань	2	0	0	2	1-3
19	СКЧФ	1	0	0	1	0-2
20	Машук-КМВ	1	0	0	1	0-2
21	Дружба М	2	0	0	2	0-2
22	Жемчужина Я	1	0	0	1	0-4

Майданда бу футболчула ойнагъандыла:

«Спартак-Нальчик»: Городовой, Науменко, Васильев, Гузь, Кишев, Митин, Ахриев, (Атаев 70), Бажев (к), (Балов 85), Конов 3. (Конов А. 46), Гугуев, (Белпаев 90+1), Дышеков, (Гурфов 46).

«Анжи-2»: Дженетов, Магомедов, (Джарулаев 81), Гасанов (к), Гитинов, Мусалов М., Курбанов, (Багомедов 76), Муслимов, (Джамалутдинов 60), Удунян, Кузьмин, Корголоев, (Дибиргаджиев 66), Мусалов Т.

Сары карточкалары Гитинов, Бажев алгъандыла. Судья Гитиновха экинчи кере сары карточка кёргозтени себепли, анга 87-чи такъыйкыда майдандан кетерге тюшгенди.

Бирси командала былай ойнагъандыла: Терек-2 - Ангушт 1:0, Ротор - Таганрог 1:2, Динамо-ГТС - Астрахань 1:0, Машук-КМВ - Митос 0:2.

Руслан АГАЛАРОВ, «Анжи-2» футбол клубну баш тренери:

- Биринчи таймда бизни спортчуларыбыз комбинациялы футбол кёргозтебиз деп кюрешгендиле. Жарсыуыгъа, ол муратларына жеталмагъандыла.

Дагъыда майданы халы да аламат туююл эди. Биз аллай болумлада ойнаргъа юйренмегенбиз.

Матчны экинчи жарымында «Спартак-Нальчик» бир кесек тири ойнап тебирегенди, ол себепден хорлам да болдургъанды. Алгъышлайма Биджи улу. Энди бу тюбешууде жиберген халатларыбызгъа тынгылы кыараргъа керекбиз.

КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан.

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

БЕШПАЙЛАНЫ Муталип
(баш редактору орунбасары)
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан
(баш редактору орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь)
ТЕКУЛАНЫ Хауа (жамауат-политика бёлюмю таматасы)
САРАККУЛАНЫ Асият
(культура бёлюмю таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:

Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркиндиклерин кыоруулау жаны бла Кыбарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла кырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графике кере 19.00 сагъатда кыол салынады. 20.00 сагъатда кыол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Тикаланы Фатима - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарыны орунбасары; Акушуланы Феруза - (1,2,3,7-чи бетле), Бийчеккуланы Жаннета (4,5,6,8-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 2130 экз. Заказ № 1667

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5
электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru